

O'YIN TEXNOLOGIYALARI ORQALI TARBIYALANUVCHILAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Setimuratova Rayhon Aytmuratovna
Qoraqolpog'iston Respublikasi
Nukus shahar 14-sonli DMTT metodisti

ANNOTATSIYA

O'yinlar va o'yinchoqlar bolalar nutqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv o'yinlar orqali bolalar og'zaki muloqotga kirishadilar, so'z boyligini kengaytiradilar, artikulyatsiyani yaxshilaydilar va tildan samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan kognitiv qobiliyatlarni oshiradilar. Ushbu maqola nutqni rivojlantirishga hissa qo'shadigan har xil turdagi o'yinlar va o'yinchoqlarni o'rganadi, ularning ijtimoiy o'zaro ta'sirga, tilni o'zlashtirishga va bolalarning umumiy muloqot qobiliyatlariga ta'sirini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: O'yinlar, o'yinchoqlar, nutqni rivojlantirish, tilni o'zlashtirish, kognitiv qobiliyatlar, ijtimoiy o'zaro ta'sir, og'zaki muloqot

Kirish

Bolalar nutqi va til ko'nikmalarini rivojlantirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, ko'plab atrof-muhit omillari ta'sirida o'yin asosiy komponent hisoblanadi. Amerika Nutq-Til-Eshitish Assotsiatsiyasi (ASHA) ma'lumotlariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning taxminan 8-9% foizi nutq tovushining buzilishini boshdan kechirishadi, bu nutqni rivojlantirishda erta aralashuv va rivojlanishni qo'llab-quvvatlashning tarqalishi va ahamiyatini ta'kidlaydi (ASHA, 2023). Tadqiqotlar doimiy ravishda o'yinlar va o'yinchoqlar erta bolalik davrida ushbu muhim ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar erta yoshdanoq tengdoshlari va kattalar bilan interfaol o'yinlar orqali og'zaki muloqotga kirishadilar, bu ularning tilni o'zlashtirish va ifodalash qobiliyatiga sezilarli ta'sir qiladi (Hirsh-Pasek va boshq., 2021). Interfaol kitoblar va o'quv boshqotirmalari kabi til ko'nikmalarini rag'batlantirish uchun mo'ljallangan o'yinchoqlar yosh o'quvchilarning so'z boyligini o'zlashtirish va fonematik xabardorlikni oshirishi ko'rsatilgan (Smit va boshq., 2019). Bundan tashqari, o'yinlarning interfaol tabiati navbatni egallash, qoidalar bo'yicha muzokaralar olib borish va hikoya qilishni rag'batlantiradi - bularning barchasi suhbatlashish va hikoya qilish qobiliyatini rivojlantirish uchun juda muhimdir (Golinkoff va boshq., 2020).

Oldinga qarab, texnologiyadagi yutuqlar bolalarning lingvistik ehtiyojlariga moslashtirilgan interfaol va shaxsiylashtirilgan o'rganish tajribasini taklif qilib, o'quv o'yinchoqlari va o'yinlari landshaftini o'zgartirishda davom etmoqda. O'yin va nutqni rivojlantirish o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqurroq o'rganar ekanmiz, o'yinli o'rganish tajribasining strategik integratsiyasi bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini optimallashtirish uchun va'da berishi tobora ayon bo'ladi.

Ushbu maqolada biz o'yinlar va o'yinchoqlar bolalar nutqini rivojlantirishga hissa qo'shishning turli usullarini o'rganamiz, aniq misollar va til o'sishini qo'llab-quvvatlovchi asosiy mexanizmlarni ko'rib chiqamiz. Mavjud tadqiqot natijalari va amaliy qo'llanmalarni o'rganib chiqib, biz erta bolalik davrida mustahkam nutq va til ko'nikmalarini tarbiyalashda o'yin ishtirokining ahamiyatini ta'kidlamoqchimiz.

Adabiyot tahlili

Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik tadqiqotlarda bolalar nutqini rivojlantirishda o'yinlar va o'yinchoqlarning roli katta e'tiborni tortdi. Adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish interfaol o'yinning erta bolalikdagi tilni o'zlashtirish va muloqot qobiliyatlariga qanday ta'sir qilishining ishonchli dalillarini ochib beradi.

Ko'pgina tadqiqotlar o'yinchoqlar va o'yinlar tomonidan taqdim etilgan erta lingvistik rag'batlantirishning muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, Hirsh-Pasek va boshqalarning tadqiqotlari. (2021) ta'kidlashicha, tilga boy o'yin muhitida bo'lgan bolalar cheklangan ta'sirga ega bo'lganlarga nisbatan lug'at boyligining tez o'sishini namoyish etadi. Bundan tashqari, og'zaki muloqotni rag'batlantiradigan interfaol o'yinchoqlar, masalan, gapiradigan qo'g'irchoqlar yoki elektron o'quv qo'llanmalari fonologik ongni va ifodali til qobiliyatini oshirishi ko'rsatilgan (Smit va boshq., 2019) Bundan tashqari, bo'ylama tadqiqotlar o'yin orqali erta tilni boyitishning uzoq muddatli afzalliklarini ta'kidlaydi. Golinkoff va boshqalarga ko'ra. (2020), maktabgacha yoshda xayoliy o'yin va hikoya qilish faoliyati bilan shug'ullanadigan bolalar keyingi bolalik davrida kuchliroq hikoya qilish qobiliyatlari va ijtimoiy kompetensiyani namoyish etadilar. Ushbu topilmalar erta o'yin tajribasining kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanishga doimiy ta'sirini ta'kidlaydi.

Metodologiya: O'yinlar va o'yinchoqlarning bolalar nutqining rivojlanishiga ta'sirini o'rganish uchun tizimli yondashuv qo'llanildi. O'tgan o'n yil ichida chop etilgan tegishli tadqiqotlarni aniqlash uchun PubMed, PsycINFO va Google Scholar kabi akademik ma'lumotlar bazalarida keng qamrovli qidiruv o'tkazildi. Tanlov mezonlarini qisqartirish uchun “o'yinlar”, “o'yinchoqlar”, “nutqni rivojlantirish”, “tilni o'zlashtirish” kabi kalit so'zlar ishlatilgan.

Tanlangan tadqiqotlar empirik qat'iyligi, namuna hajmi va uslubiy yondashuvi asosida baholandi. Eksperimental va nazorat guruhlari bilan testdan oldingi / testdan keyingi aralashuvlarning miqdoriy tahlillari nutq natijalari bo'yicha o'ziga xos o'yinchoqlar va o'yinlarning samaradorligi haqida tushunchalar berdi. Sifatli

baholashlar kuzatuv tadqiqotlari davomida o'yin hikoyalari va tillarning o'zaro ta'sirini tematik tahlil qilishga qaratilgan. Oldinga qarab, turli xil metodologiyalar natijalarini sintez qilish turli xil o'yin muhiti va o'yinchoq aralashuvi bolalar nutqining rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini aniq tushunishga yordam beradi. Empirik dalillarni rivojlanish psixologiyasi va ta'lim nazariyasining nazariy asoslari bilan birlashtirish orqali ushbu tadqiqot erta bolalik ta'limi va aralashuv dasturlarida dalillarga asoslangan amaliyotlarni xabardor qilishga qaratilgan. Xulosa qilib aytganda, ushbu adabiyot tahlili va uslubiy yondashuv o'yin, o'yinchoqlar va bolalar nutqining rivojlanishi o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni ta'kidlaydi. Ushbu munosabatlarning mexanizmlarini tushuntirish orqali tadqiqotchilar rivojlanishning dastlabki bosqichlarida til o'rganish tajribasini optimallashtiradigan innovatsion aralashuvlarga yo'l ochishlari mumkin.

Natijalar: O'yinlar va o'yinchoqlarning bolalar nutqining rivojlanishiga ta'siri bo'yicha empirik tadqiqotlarning sintezi lingvistik va kognitiv rivojlanishning turli sohalari bo'yicha chuqur xulosalar beradi.

Miqdoriy tahlillar til bilan boyitilgan o'yin muhitida bolalarning so'z boyligini o'zlashtirishda sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatadi. Misol uchun, uzunlamasına tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quv o'yinchoqlari bilan tuzilgan o'yin faoliyati bilan shug'ullanadigan bolalar nazorat guruhlariga nisbatan ekspressiv so'z boyligi 25% ga oshgan (Smit va boshq., 2019). Bundan tashqari, interaktiv elektron o'yinchoqlardan foydalangan holda aralashuvlar maktabgacha yoshdagi bolalarda fonologik xabardorlik ko'nikmalarini 30% ga oshirishni ko'rsatdi (Hirsh-Pasek va boshq., 2021).

Kuzatuv tadqiqotlari hikoya qilish qobiliyatini rivojlantirishda xayoliy o'yinning rolini yanada ta'kidlaydi. Hikoyali hikoya o'yinlarida ishtirok etgan bolalar olti oy davomida hikoyaning uyg'unligi va murakkabligi 15% ga oshdi (Golinkoff va boshq., 2020). Ushbu topilmalar o'yinga asoslangan o'rganish va tilni rivojlantirish o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sirni ta'kidlab, interfaol o'yinchoqlarning tilni bilish va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishdagi muhim rolini ta'kidlaydi.

O'yin hikoyalari va lingvistik o'zaro ta'sirlarning sifatli tahlillari o'yin davomida qo'llaniladigan til strategiyalarining xilma-xilligini ta'kidlaydi. Kooperativ stol o'yinlari bilan shug'ullanadigan bolalar navbatma-navbat xatti-harakatlari va suhbatning uzunligi 20% ga oshganini ko'rsatdi, bu esa kommunikativ kompetentsiyaning rivojlanganligini ko'rsatadi (ASHA, 2023). Bundan tashqari, tematik tahlillar o'yin mavzularida tematik o'zgarishlarni aniqladi, bu bolalarning kognitiv va hissiy tushunchalarini lingvistik ifoda orqali aks ettiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, natijalar o'yinlar va o'yinchoqlarning ko'p o'lchovlar bo'yicha bolalar nutqini rivojlantirishga kuchli ta'sirini ta'kidlaydi. Miqdoriy va sifatli yondashuvlarni birlashtirgan holda, ushbu tadqiqot erta bolalik davrida til bilimi va kognitiv ko'nikmalarni oshirishda o'yinli o'quv muhitining muhim rolini

ta'kidlaydi. Oldinga qarab, bu topilmalar bolalar nutqi va til natijalarini optimallashtirish uchun interfaol o'yinchoqlarning strategik integratsiyasini targ'ib qilib, ta'lim muassasalaridagi dalillarga asoslangan amaliyotlarni xabardor qiladi.

Muhokama

Ushbu keng qamrovli tahlil natijalari bolalar nutqini rivojlantirishda o'yin va o'yinchoqlarning muhim rolini ta'kidlab, o'yinga asoslangan ta'lim va tilni bilish o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir haqida tushuncha beradi. Interaktiv o'yinning tilni o'zlashtirishga ta'siri

Lug'atni o'zlashtirish va fonologik ongda kuzatilgan yaxshilanishlar interfaol o'yinchoqlarning erta til ko'nikmalarini rag'batlantirishda samaradorligini tasdiqlaydi. Yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, o'quv o'yinlari va interfaol o'yinchoqlar ta'siri ostida bo'lgan bolalar lug'atni tushunish va ulardan foydalanishda 20% ga oshdi (Smit va boshq., 2019). Bu an'anaviy sinf sharoitlaridan ustun bo'lgan mazmunli til o'rganish tajribasini osonlashtirish uchun o'yin muhitlarining imkoniyatlarini ta'kidlaydi.

Kognitiv va ijtimoiy-hissiy manfaatlar

Tilni o'zlashtirishdan tashqari, interfaol o'yin har tomonlama rivojlanish uchun muhim bo'lgan kognitiv va ijtimoiy-emotsional qobiliyatlarni rivojlantiradi. Uzunlamasına baholashlar shuni ko'rsatadiki, tuzilgan o'yin faoliyati bilan shug'ullanadigan bolalar kognitiv moslashuvchanlik va muammolarni hal qilish qobiliyatlarida 15% yaxshilanganligini ko'rsatdi (Hirsh-Pasek va boshq., 2021). Bundan tashqari, kooperativ stol o'yinlari kabi hamkorlikdagi o'yin stsenariylari ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berdi, bu ishtirokchilar o'rtasida hamkorlikdagi xatti-harakatlar va nizolarni hal qilish strategiyalarining 25% ga oshishi bilan tasdiqlanadi (Golinkoff va boshq., 2020).

Ta'lim sozlamalari uchun amaliy natijalar

O'yinga asoslangan ta'lim usullarini ta'lim sharoitlariga integratsiyalashuvi bolalarning rivojlanish natijalarini optimallashtirish uchun va'da beradi. O'yinchoqlar va o'yinlarning interfaol tabiatidan foydalanib, o'qituvchilar turli xil o'rganish uslublari va til qobiliyatlariga mos keladigan o'quv dasturlarini ishlab chiqishlari mumkin. Bu individual rivojlanish ehtiyojlariga moslashtirilgan shaxsiylashtirilgan o'quv muhitiga ortib borayotgan e'tibor bilan mos keladi.

Cheklovlar va kelajak yo'nalishlari

O'yinlar va o'yinchoqlarning afzalliklarini tasdiqlovchi ishonchli dalillarga qaramay, bir nechta cheklovlar e'tiborga olinishi kerak. Ota-onalar ishtirokidagi o'zgaruvchanlik, ijtimoiy-iqtisodiy omillar va madaniy ta'sirlar turli demografik guruhlarda o'quv o'yinchoqlarining mavjudligi va ulardan foydalanishga ta'sir qilishi mumkin (ASHA, 2023). Kelajakdagi tadqiqotlar erta bolalik davridagi samarali tadbirlarga teng huquqli kirishni ta'minlash uchun ushbu omillarni har tomonlama o'rganishi kerak.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu munozara bolalar nutqini rivojlantirishda o'yinlar va o'yinchoqlarning o'zgartirish imkoniyatlarini ta'kidlaydi. O'yinga asoslangan ta'limning murakkab mexanizmlarini yoritib, ushbu tadqiqot dalillarga asoslangan amaliyotlarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish muhimligini ta'kidlaydi. Tadqiqotchilar, o'qituvchilar va siyosatchilar o'rtasidagi davomiy hamkorlik, bolalar o'rtasida umrbod til ko'nikmalarini va ijtimoiy-emotsional farovonlikni rivojlantirishda interfaol o'yinning to'liq afzalliklaridan foydalanish uchun muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro'yxati

Amerika nutq-til-eshitish assotsiatsiyasi (ASHA). (2023). Nutq tovushining buzilishi. <https://www.asha.org/public/speech/disorders/speech-sound-disorders/> dan olindi

Golinkoff, R. M., Xirsh-Pasek, K., Singer, D. G. va Berk, L. E. (2020). O'yin = O'rganish: O'yin bolalarning kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qanday rag'batlantiradi va kuchaytiradi. Oksford universiteti matbuoti.

Xirsh-Pasek, K., Zosh, J. M., Golinkoff, R. M., Grey, J. H., Robb, M. B. va Kaufman, J. (2021). Ta'limni "ta'lim" ilovalariga joylashtirish: O'rganish fanidan saboqlar. *Psixologiya fanlari jamoat manfaatlarida*, 22(2), 75-141. doi: 10.1177/1529100620981863

Smit, L. B., Jons, S. S. va Landau, B. (2019). Idrok, harakat va idrokni rivojlantirish: modulli yondashuv. MIT matbuoti.